

27 MAYIS'A DAMGASINI VURAN

SÖZ VE BEYANLAR*

Yrd. Doç. Dr. Mustafa Arıkan**

A- GİRİŞ

Türkiye tarihinde değişim yolunda ilk adımın Tanzimat olduğu kabul edilir. Fakat, asıl değişim, çok partili hayata geçiş ile başlamıştır ve bu devre, 1946-50 yılları arasındır. Siyaset sahnesine, bir belirleyici olarak, demokrasilerde gerçek egemenliğin sahibi olması gereken “halk”ı çıkarmıştır.

1946’da başlayıp, 27 Mayıs 1960’ta askerî darbe ile ilk inkıtamı yaşayacak çok partili hayata damgasını vuranlar; başta DP ve CHP, dolayısıyla liderleri Menderes ve İnönü, muhalefet grubu ve müesseseleri olarak da üniversite, basın ve ordu sayılabilir.

Gayemiz; 27 Mayıs ihtilalinin sebeplerinin, bu sebeplerde, iktidar ve muhalefetin paylarının nispetinin ne olduğunu, DP - CHP iktidar mücadelesini anlatmak değildir. Cumhuriyet tarihimizde askerî darbelerin ilki olması

* 22-23 Nisan 1996 tarihinde Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi ve Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi tarafından düzenlenen “Çok Partili Sisteme Geçişin 50. Yılı’nda Demokrasi Sempozyumu”nda tebliğ olarak sunulmuştur.

** S. Ü. Fen-Ed. Fak. Öğretim Üyesi.

bakımından 27 Mayıs'ta iz bırakan, dönemin karakteristiğini de ortaya koyan bazı söz ve beyanlara bir göz atmaktır.

B- İKTİDAR: DEMOKRAT PARTİ ve MENDERES

DP ve CHP, dayandıkları kitle ve felsefeleri bakımından birbirinden farklı iki partidir. CHP, devlet otoritesine dayanan bir parti olarak kurulmuş ve devletin resmî ideolojisinin, asker-sivil seçkinler vasıtası ile uygulayıcısı olmuştur. DP ise, gerçek hayata ve insana daha yakındır¹. Liberal ve demokratik bir parti programına sahip olan DP, muhalefet yıllarında, hürriyet ve demokrasi savunucusu pozisyonundadır².

DP, 1950'de iktidara geldiği zaman, politikalarında mutedil bir anlayışın hakim olacağını ve “devr-i sabık” yaratmayacağını söylemiştir³.

Başbakan Menderes'in ilk tepki yaratan beyanatu “... seçim beyannamemizde yazıldığı üzere, millete malolmuş inkılâplarımızı mahfuz tutacağız.” şeklinde, hükümet programında da yer alan sözleri olmuştur⁴. İnkılâplar konusunda oldukça hassas ve teyakkuzda olan bazı aydınlar⁵ bunu “Atatürk yolundan sapma” saymışlardır⁶.

Bu konuda DP'nin yarattığı tepkinin bir diğer sebebi ve hatta mütenmimi, ezanın ilk şekliyle okunmasına imkan tanıyan kanun olmuştur. Muhalefetin de iştirakiyle çıkarılmış olmasına rağmen, ihtilalcilerden Faruk Güventürk bu icraatı “ordunun kafasına inen bir yumruk” telâkkî etmiştir⁷. Menderes'in asılmasındaki en geçerli sebep ezan meselesidir, diyenler de

¹ Bu konuda bak: Kemal Karpat, **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul 1967, s. 350; Şükrü Karatepe, **Darbeler Anayasalar ve Modernleşme**, İstanbul 1993, s. 208.

² **Demokrat Parti Programı 15/10/1951**, Ankara 1953, s. 47; Erdoğan Teziç, **100 Soruda Siyasi Partiler**, İstanbul 1976, s. 259-260.

³ DP seçim beyannamesinde “Bir iktidar değişikliği halinde memlekette maddi ve manevi hiç bir sarsıntıya meydan vermeyeceğiz.” denilmişti. Bak: **Cumhuriyet**, 9 Mayıs 1950; Ali Fuat Başgil, **27 Mayıs İhtilâli ve Sebepleri**, İstanbul 1966, s.97.27 Ma.

⁴ Faruk Sükan, **Başbakan Adnan Menderes'in Meclis Konuşmaları**, 2. Baskı, Ankara 1992, s. 11; Aynı sözler Zafer Gazetesi başyazarı Mümtaz Faik Fenik ile yapılan mülakatta da zikredilmiştir. Bak: **Cumhuriyet**, 5 Haziran 1950.

⁵ Bu konuda bir uyarı yazısı için bak: Fatih Rıfki Atay, “İktidar”, **Cumhuriyet**, 21 Mayıs 1950, s. 2.

⁶ Nazlı Ilıcak, **27 Mayıs Yargılamıyor**, C. 2, İstanbul 1975, s. 189.

⁷ a.g.e., C: 1, s.189.

olmuştur⁸. 27 Mayıs sonrasında, Anayasayı İhlâl Davası iddianamesinde kanun, irticâa ve gerici fikirlere verilen bir taviz olarak kabul edilmiştir⁹.

Yöneltilen tenkitlere bir karşı hareket olarak Menderes, Haziran 1950'de parti grubunda “muhalefetin orduyu tahrik yollarına saptığına ve irticâi teşvike yeltendiğine” işaret etmektedir¹⁰.

İlk üç devrede %60'lar oranında TBMM'de yer alan asker ve sivil bürokratlar, 1950'den itibaren eski önemlerini kaybetmişler, temsil oranları 1954'de %22'ye düşmüştür¹¹. Azalan sosyal statü ve maddî zorlukların yanısıra, orduyu DP'den soğutan, Menderes ve bazı mebusların, subayları tahkir eden sözleri olmuştur.

MBK üyelerinden Dündar Taşer, 27 Mayıs'ın özünde iki sözün oturduğunu zikreder. Biri “Emirlerini subayların yatak odalarından çıkaracağız.” sözü, diğeri de Menderes'in “Battal Gazi Ordusu” tabiridir. Taşer'e göre, bu iki söz, ordu ile DP arasındaki bağları bir anda koparmıştır¹². “Paşalar saltanatını yıkacağım, ben orduyu yedek subaylarla da idare ederim.” sözünün Menderes tarafından, 1951 veya 1952'de Samsun'da söylendiğini iddia eden de bir başka ihtilalcî subay Şefik Soyuyüce'dir¹³. Emirleri meselesinde seviyesizce konuşan mebus Ahmet Kocabaş hemen partiden kovulur ama söz de DP'nin zimmetine geçmiş olur¹⁴.

Kasım 1950'de DP Afyon mebusu Gazi Yiğitbaşı'nın; “Türk dilini ifsad ettiler. İnsanın bu adamların kanından, milliyetinden şüphe edeceği geliyor.” sözü¹⁵, muhalefet-iktidar ilişkilerinin gerginliğinin izahına yardımcı olabilir.

⁸ Menderes'in asıldığı sıralarda Sağlık Bakanı olan zataın sözleri için bak: Ayhan Songar, “Allah Söyletiyor Bunlara” *Türkiye*, 28 Ağustos 1993.

⁹ *Anayasa İhlâl Davası*, C:5 D.N.: 73-1393, s. 180 (TBMM Kütüphanesi).

¹⁰ *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1950.

¹¹ Bu konuda bak: Mehmet Turhan, *Siyasal Elitler*, Ankara 1991, s. 172; Ahmet N. Yücekök, *Siyaset Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Parlatononun Evrimi*, Ankara 1983, s. 159-160.

¹² Dündar Taşer, *Dündar Taşer'in Büyük Türkiye'si* (Der:Z.N.) İstanbul 1974, s. 137.

¹³ Ilıcak, a.g.e., c:2, s. 566-567.

¹⁴ Samet Ağaoğlu, *Demokrat Partinin Doğuş ve Yükseliş Sebepleri*, İstanbul 1972, s. 189.

¹⁵ *Cumhuriyet*, 16 Kasım 1950.

Samet Ağaoğlu'nun, 1957'de "Bu memleketin bir İnönü davası vardır. Bunu halledeceğiz." ifadesi de, İnönü ve CHP için takınılan tavrın ne olacağının işaretlerini taşır¹⁶.

Muhalefet mensuplarının şahsı hakkındaki beyanları karşısında Menderes; "Bizim karşımızdakiler hiçbir kayıt tanımayacak. Seni mahkemeye vereceğiz diyecek ve ben beyaz eldivenle demokrasi yapacağım. Böyle şey olmaz arkadaşlar." diyecektir¹⁷. Parti grubunun gücü ile, CHP için ne yapılması lâzım geldiğini de şu sözlerle belirtir: "Tedbirleri on misli ile alın, kanun yapın, kanun... Mecliste düşünelim, konuşalım. Büyük Millet Meclisi kararı ile Halk Partisi'ni kapatalım."¹⁸ Bunlar Tahkikat Komisyonu'nun kurulmasından sonra sarfedilen sözlerdir.

İktidar-muhalefet kavgasının yoğunlaştığı yıllarda DP'liler "Vatan Cephesi"nde toplanmış; CHP'liler ise "Şer, Münafıklar, Ehl-i Salip Cephesi" olarak adlandırılmıştır. DP iktidarına karşı bir baskı grubu olarak üniversite mensuplarının yer almasına sebep icraatların yanı sıra; Menderes'in şu sözü de önemli rol oynar: "Bu kahraman profesörler... bir zümre tarafından kiralananmış bir takım kara cüppe giymiş kuklalar...". Bu ağır ifadeleri kullanmasından hemen sonra Menderes, yanındakilere pişman olduğunu söyleyecektir¹⁹. Ama iş işten geçmiş "kara cüppeliler" tavsifi tarihe mâl olmuştur.

Sona yaklaşıldığı günlerde ihtilâl söylentilerine kulaklarını tıkayan ve İnönü'nün konuşmalarını blöf olarak değerlendiren Menderes "Düğün alayı götürür gibi ihtilâl yapılması görülmüş işlerden değildir." der²⁰. Bu sözü söylediği sıralarda bir ihtilâlin geldiğine inanmayan, kabul etmeyen de galiba sadece kendisidir.

¹⁶ İddianame, s. 218

¹⁷ a.g.b., s. 225.

¹⁸ a.g.b., s. 226

¹⁹ Mükerrerem Sarol, *Bilinmeyen Menderes*, c:2, İstanbul 1983, s. 937.

²⁰ İddianame, s. 229.

25 Mayıs 1960 tarihli grup toplantısında, Meclis'in tatile girmesini istemeyen DP'li muhaliflere hitaben söylediği: "Size teessüf ederim." sözüyle bir kere daha tarihe geçer²¹.

C- MUHALEFET:

1- CUMHURİYET HALK PARTİSİ ve İNÖNÜ

CHP ve lideri İnönü'nün iktidar ve muhalefette iken sergilediği tavır, söz ve beyanları dikkati çeker. 1946 sonrası ve hemen DP iktidarının ilk günlerindeki sözler ve icraat, bir çelişkiyi ortaya koyar. Bu tutum için fazlaca örnekler verilebilir. Biz, bir ikisiyle yetineceğiz.

Onun Şeyh Sait İsyanı'ndan sonra Amerikan Temsilcisi Amiral Bristol'a söylediği şu söz oldukça mânidârdır: "Bu memlekette muhalefet, ihtilâl demektir."²². Sadece bu sözden hareketle, İnönü muhalefeti ve 27 Mayıs bağlantısı hakkında fikirler ileri sürülebilir.

Kendi iktidarı döneminde "Memleketin âtisini karanlık göstermeye kalkışan politikacılar; hükümet kudret ve otoritesi ile behemehal ezilecektir... meşruiyeti ve milli iradeyi gölgelemeye yeltenen mikropları derhal te'dip etmek vazifemizdir." diyen İnönü; 14 Mayıs seçimlerinin hemen sonrası sayılabilecek bir zamanda; "İktidarın elinde kaldıkça, bu memleketin âtisi karanlıktır." şeklinde bir konuşma yapabilecektir²³. Yine bu sözlerin izahını, onun bir başka sözünde bulabiliriz: "İktidarda iken bütün tenkidlerinize tahammül ediyordum. Hele bir karşınıza geçeyim de görün."²⁴.

Eski Başbakan Şemsettin Günaltay'ın "Altı ay sonra biz onlara gösteririz. Altı ay oturamazlar." sözü²⁵, iktidara gelmesini istemedikleri DP'nin, aksini gerçekleştirmesinin hemen sonrasının şaşkınlığını taşır. İnönü'ye göre de millet, CHP'yi bir kaza eseri iktidardan uzaklaştırmış, kimi seçeceğini bilememişti. Bu sebeple memleketin âtisi karanlıktı²⁶.

²¹ Şevket Süreyya Aydemir, *Menderes'in Dramı*, İstanbul 1969, s. 451; Rıfıkı Salim Burçak, *Yassıada ve Öncesi*, Ankara 1976, s. 55.

²² Lord Kinross, *Atatürk*, 5. Baskı, İstanbul 1973, s. 612.

²³ Refik Korkud, *Muhalefetin ve Muhalefet Liderlerinin Düştükleri Tezat ve Tenakuzlara Ait Vesikalar*, Ankara 1958, s. 5.

²⁴ Muhalif gazete patronları için söylenmiş bu sözler için bak: *Cumhuriyet*, 4 Mayıs 1950.

²⁵ Rıfıkı Salim Burçak, *27 Mayıs Üzerine Görüşler*, Ankara 1991, s. 16.

²⁶ a.g.e., s. 18.

1957’de meclis kürsüsünden İnönü; “Beni kızdırmayın. Kızdığım zaman yapamayacağım şey yoktur.” tehdidini savurur²⁷.

İhtilâlâle doğru gidilen yıllarda, CHP’li hatipler konuşmalarında, Menderes’i, Mussolini ve Hitlere benzeterek akibetinin de aynı olacağını sık sık belirtirler. Kars milletvekili Sırrı Atalay, 1957 seçimleri arifesinde Yüksek Adalet Divanı’nın habercisi gibidir: “Menderes bütün sözlerinin hesabını verecektir. Müstakil bir mahkeme kuracağız. Ve Menderes bu mahkeme huzurunda bütün iktidarının hesabını verecektir. Neticeyi bu mahkeme tayin edecektir.” sözleriyle...²⁸.

İnönü söz ve beyanları itibariyle 27 Mayıs’a damgasını, 1950’li yılların sonunda ihtilâl hakkında söyledikleri ile vuracaktır. 1958 yazında Irak’ta meydana gelen ihtilâlle birlikte, siyasî konuşmalarda “ihtilâl” tabirine artık sık sık rastlanır. 7 Eylül 1958’de İstanbul’da yaptığı basın toplantısında İnönü; “... insan hakları dışında iktidar sürme sevdasına düşen siyaset serserileri ihtilâli zorla meydana getirirler.” diyerek, Menderes ve iktidarını serserilikle suçlayacaktır²⁹.

18 Nisan’da Tahkikat Komisyonu müzarelerinde, İnönü’nün şu sözleri, çok yakındaki ihtilâli işaret etmektedir: “Eğer insan hakları yürütülmez, vatandaş hakları zorlanırsa ihtilâl behemahal olur... Sizi ben de kurtaramam. Şartlar tamam olduğu zaman ihtilâl meşru bir haktır.”³⁰ Bir başka sözünde İnönü, Kore’deki ihtilâlâle atıfla “... muvaffak olamayacaksınız... Syngman Rhee kurtuldu mu?... bu tedbirlere teşebbüs eden baskı tertipçileri bilsinler ki; Türk milleti Kore milletinden daha az haysiyetli değildir.” diyecek³¹; Kore milletini, Menderes’in akıbeti bakımından, Türk milletine örnek gösterecektir. Aynı zamanda, bu sözler, ihtilâlcî subaylar için bir mesaj niteliği taşır. Orhan Erkanlı’ya göre; “Şartlar tamam olursa ihtilâl

²⁷ Ağaoglu, a.g.e., s. 112.

²⁸ Eroğul, a.g.e., s. 142 (Tekin erer, On yılın Mücadelesi, s. 274’ten naklen)

²⁹ İlicak, a.g.e., c:2, s. 653; Hasan Halis Sungur, **Anayasayı İhlal Suçları ve Türk Ceza Kanununun 146’cı Maddesi Hükümleri-Sakıt İktidarın Sorumluluğu**, İstanbul 1961, s. 11.

³⁰ Şevket Süreyya Aydemir, **İkinci Adam**, c:3, İstanbul 1968, s. 409; Cem Eroğul, **Demokrat Parti**, Ankara 1970, s. 174.

³¹ Sungur, a.g.e., s. 112; Eroğul, a.g.e., s. 176.

meşru olur.” Sözüyle endişeleri bertaraf olmuştur. “Sizi ben bile kurtaramam” sözü de artık ihtilâl için yakılan yeşil ışıktır³².

İhtilal sonrasında, CHP’li Kurucu Meclis azası Cevdet Gereloğlu’nun “Demokratların peşinen mahkûm edildiği, mahkemelerin idama gidebileceği, bu bakımdan idam cezalarının kaldırılması, anayasadan çıkarılması” yolundaki isteğine, İnönü’nün verdiği cevap: “İdamlar, ihtilâllerin tabii neticesidir.” olmuştur.³³

2. İHTİLÂLİN YÖNETİM ve YARGI ORGANLARI: MİLLÎ BİRLİK KURULU VE YÜKSEK ADALET DİVANI

27 Mayıs 1960 Cuma günü sabahı Ankara radyosunda Alparslan Türkeş’in sesinden “Türk Silahlı Kuvvetleri memleketin idaresini eline almıştır.” duyurusu ile askerî müdahale kamuoyuna açıklanıyordu³⁴. İhtilâl beyannamesi, muhtevasıyla olduğu kadar, hatta daha çok okuyanın sesi itibariyle literatürde yerini almıştır. Bu sesi; Ş. S. Aydemir “tok ve tesirli”³⁵; Necip Fazıl “tok ve kalın bir ses”³⁶; Yücel Gökay “ateşli bir ses”³⁷; Yakup Kadri “dolgun ve kalın bir ses, tam bir asker ses, inşirah verici ses”³⁸; Mutahhara Polatkan “haşin bir ses”³⁹ vb... şeklinde tavsif ederler. Bu seste “şüirin ve mûsikînin ilahî füsûnu”nu ve Atatürk’ü bulanlar da vardır⁴⁰

MBK başkanı Cemal Gürsel ihtilâl günü radyoda yaptığı konuşmada; “Türk milleti hissiz bir sürü değildir. Belki birçoğu okuma yazma bilmez; an’anevî bir iştiyakle okumuş yazmış memleketlerden daha çok fikri selime, akli selime, vicdana ve vekâra sahiptir.”⁴¹ derken, Türk halkının kimi seçeceğini bilmediğini, reşit olmadığını söyleyenlerle aynı kanaati paylaşmaz gibidir. Yine Gürsel, beyanatlarında demokrat iktidarın Harp Okulu’nda 1500 kişiyi imha etmeyi tasavvur ettiğini tarihte bunlar kadar mücrim insan

³² Orhan Erkanlı, **Anılar-Sorular-Sorumlular**, İstanbul 1973, s. 310-311.

³³ DP milletvekillerinden Hamdi Ragıp Atademir’in Kayseri Cezaevinde tuttuğu günlükte nakledilen not. Bak: Mustafa Ankan, **Hamdi Ragıp Atademir**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Konya 1995, s. 287.

³⁴ İhtilâl Bildirisi için bak: **Resmî Gazete**, 30 Haziran 1960.

³⁵ Aydemir, **İkinci Adam**, s. 448.

³⁶ Necip Fazıl, **Benim Gözümde Menderes**, İstanbul 1993, s. 460.

³⁷ Yücel Gökay, “27 Mayıs”, **Cumhuriyet**, 25 Kasım 1960, s.2.

³⁸ Yakup Kadri Karaosmanoğlu, **Politikada 45 Yıl**, Ankara 1988, s. 13-44.

³⁹ Ilıcak, **a.g.e.**, c.2, s. 581.

⁴⁰ Başbakanlık, **Ak Devrim**, Ankara 1960, s.48-94.

⁴¹ **a.g.e.**, s. 51.

olmadığını söyler⁴². Katliama teşebbüs delili, Celal Bayar'ın ağzından çıkan "tenkil" kelimesidir.

Gürsel, ihtilâlın lideri olarak İzmir'den Ankara'ya geldiğinin ertesi günü İsmet İnönü'yü telefonla arar ve çok saygılı bir dille: "Emirleriniz bizim için daima peygamber buyruğudur." der ve ondan gelecek önerileri gözü kapalı uygulayacağının teminatını verir⁴³.

Diğer bazı askerler de; ihtilâl öncesinde, iktidar tarafından öldürülmüş ve cesetleri kıyma makinalarında yok edilmiş gençlerin olduğu gibi, asılsız iddialarla dolu beyanatlar vereceklerdir.

Yüksek Adalet Divanı Başkanı Salim Başol ve Başsavcı Ömer Altay Egesel de konumlarının yanında, söyledikleri bazı sözlerle de tarihteki yerlerini alırlar. Başol'un; Yassıda'nın en güzel ifadesi olan: "Sizi alıp Yassıda'ya tıkan kudret böyle istemiş, onu biz bilemeyiz." sözü, Samet Ağaoğlu'nun sorusuna verilen bir cevaptır⁴⁴.

Başsavcı Egesel, Yassıda'da, daha çok, okunması günler süren iddianamesi ve Bitlis mebusu "Şeyh" diye anılan Selahattin İnan ile olan bir diyalogu sebebiyle hatırlanır. İnan, TTK'nun kurulduğu ve Yetki Kanunu'nun çıkarıldığı sırada yurt dışındadır. Bu tasarruflarda menfi veya müsbet bir rolünün olamayacağını söyler. Egesel; "Olabilir ama eğer burada bulunsa idi müsbet oy verecekti." der. Bunun üzerine İnan, doğulu şivesiyle; "Reis Beyefendi, savcı, benim bu kanunlar çıkarken memlekette olmadığını kabul ediyor ama diyor, eğer olsaydı müsbet oy verecekti. Demek ki, şeyhliği bana bırakıyor, şeyhlerin en kuvvetli silahı olan kerameti kendisine alıyor. Ne diyeyim!." Bu cevap, sadece o gün Yassıda'daki herkesi güldürecek, kahkahalara boğacaktır⁴⁵.

AİD duruşmaları sırasında bir sanık: "Müdafaamı yapmayacağım. Çünkü müdafaa edecek hiçbir suçum yok. Eğer beni mahkûm ederseniz, milli iradeyi mahkûm etmiş olursunuz." diyerek, müdafaa yapmayı reddedecektir.

⁴² Ilıcak, a.g.e., c:2, s. 647; Cumhuriyet, 9 Haziran 1960.

⁴³ Rufkî Salim Burçak, Türkiye'de Askeri Müdahalelerin Düşündürdükleri, Ankara 1988, s. 39; Şevket Süreyya Aydemir, İhtilâlin Mantığı ve 27 Mayıs İhtilâli, İstanbul 1973, s. 374.

⁴⁴ Yüksek Adalet Divanı Kararları, c:1, D.N.:73-2842, s.60, (TBMM Kütüphanesi).

⁴⁵ Samet Ağaoğlu, Marmara'da Bir Ada, İstanbul 1962, s.77; Ilıcak, a.g.e., c:1, s.33-34.

Bu şahıs ilkökul tahsilli Bolu mebusu Kadir Kocaeli'dir⁴⁶. Bütün bir DP kadrosu veya liderleri, duruşmaların henüz ilk celsesinde, Kadir Kocaeli'nin tavrını ortaya koyabilse belki de tarihin seyrini değiştireceklerdi. Çünkü Orhan Erkanlı'nın yazdıkları da bu görüşümüzü doğrulamaktadır. Bebek, Köpek davaları; Menderes ve Bayar'ı, müdafaa yapmaya zorlamak için açılmış taktik davalardı. Onun ifadesiyle; Bayar ve Menderes konuşmasalar, YAD'nı yetkisiz ilan etseler, yargılamalar başlamadan bitebilir ve sonuç fiyasko olabilirdi⁴⁷.

3- ÜNİVERSİTE ve BASIN

İhtilâl sonrasında MBK'nun yol göstericisi olan üniversite mensupları Yakup Kadri'nin ifadesiyle: "... eski zaman ulemasının fetvalarını andıran hükümleriyle çağdaş hukuk prensiplerini Kara Kitap'a uydurmakta birbirleriyle adeta yarışa girmiş gibiydiler."⁴⁸

Anayasa Komisyonu Başkanı Rektör S. Sami Onar, 10 Ekim 1960 tarihli bir mülakâta, yöneltilen "İhtilal yapılması hak mıydı?" sorusuna "Yapılabilirdi." cevabını vermiş⁴⁹; yine Onar, ihtilâlden bir gün sonra üniversite olayları sırasında 11'den fazla talebinin polis tarafından öldürüldüğünü ve cesetlerin yok edildiğini iddia etmiştir⁵⁰. Menderes ve iktidarı, bazı icraatları ve "kara cüppeliler" sözünün kefareti öder gibidirler.

İhtilâl sonrası gazetelerde, Çetin Altan; "Hırsız desek, gerçekten hırsızdınız. Dalkavuk desek, gerçekten dalkavuk; rezil desek, gerçekten rezil... Şayet size haysiyetsiz demişsek özür dileriz, sizlerden değil, başka haysiyetsizlerden; çünkü en haysiyetsiz olan bile sizlerin yanında İsa Aleyhisselam gibi kalır."⁵¹, Tahsin Öztin; "Hayır, siz ne Türk ne de insansınız. Hayvan, hayvan iken bile sizin kadar hayvanlaşamaz."⁵², A. Hamdi Tanpınır; "Ağzı köpüklü Adnan Menderes, kin çıkımı ve anayasa hırsızı Celal Bayar, hepsi öldürmeye yakıp yıkmaya, servet ve sâmânlarıyla

⁴⁶ Ilıcak, a.g.e., c:2, s.535.

⁴⁷ Erkanlı, a.g.e., s. 116, 121-123.

⁴⁸ Yakup Kadri, a.g.e., s. 248.

⁴⁹ Sarol, a.g.e., s. 923.

⁵⁰ Başgil, a.g.e., s. 178.

⁵¹ Ak Devrim, s. 197.

⁵² a.g.e., s. 183.

her an kaçmaya hazır...”⁵³ diye yazacaklardı. Ve daha başkaları... Basında eski iktidar mensuplarının lakapları artık “Düşükler” ve “Kuyruklar” olacaktır. Bu da basının intikamı olsa gerek!...

D- SONUÇ

Bertrand Russel, insanoğlunun sınırsız isteklerinin en belli başlıları “İktidar ve şan kazanma”dır; normal bir hayat standardını yakalayan fertler ve toplumlar artık iktidar peşinde koşacaklardır.”⁵⁴ diyor ve iktidara ulaşma yolunun herkese açık olduğunu sistemlerde, iktidar makamlarına olağanüstü iktidar hırsları ile diğer insanlardan ayrılanların gelebileceğini bir kural olarak kabul ediyor⁵⁵. Bu tesbit; siyaset sahnesinde, partilerin, programların, düşüncelerin mücadelesinden daha çok şahıslar mücadelesinin görülmesinin izahıdır.

Devletin ekonomi üzerindeki kontrol gücünün, devlet-ekonomi münasebetinin mâlûm olduğu ülkemizde, peşinde koşulanan Russel’in söylediği gibi “şan” kazanma değil; artık “mal” kazanmaya dönüştüğü görülüyor.

Siyasal yönüyle iktidar; “Yönetenlerin istençlerini (iradelerinin) yönetilenlere gerektiğinde zorla kabul ettirebilmesi olgusudur” şeklinde tarif ediliyor. Siyasal iktidarı elinde tutanlar ve iktidarlarını daha da güçlendirmek isteyenler ile iktidarı ele geçirmek veya paylaşmak isteyenler arasında - muhalefet- devamlı bir mücadele konusudur. Bu mücadele doğrudan (açık) veya dolaylı (uzlaşmalı) olarak yapılır. İlki antidemokratik, ikincisi meşrûdur⁵⁶.

Muhalefet, genel anlamda; “bir görüşe, tutum ve davranışa karşı olma, uymama”, “başka türlü olma”, “karşıtlık” gibi aynı mânâyı ihtiva eden değişik ifadelerle açıklanmaktadır. Siyasal muhalefet kavramı ise genel muhalefet kavramının siyasal açıdan ele alınmasıdır. Biraz daha açılırsa; “farklı fikir ve çıkarları temsil eden partilerin hükümetin faaliyet ve

⁵³ Ahmet Hamdi Tanpınar, “Suçüstü”, *Cumhuriyet*, 14 Haziran 1960, s. 2.

⁵⁴ Bertrand Russel, *İktidar* (çev: Mete Ergin), İstanbul 1960, s.11-12.

⁵⁵ a.g.e., s. 14; Russel, *Sosyoloji*'de temel güdü olarak iktisadî çıkarların kabul edilmesine karşı çıkmaktadır.

⁵⁶ Çetin Yetkin, *İktidar*, İstanbul 1987, s. 16-19.

politikasına karşı koymaları ya da engellemeleri”dir. İkinci dereceden ise “bizzat bu karşı koyma olgusunu yansıtan partileri karşılar”⁵⁷.

1950-1960 yılları arası DP ve CHP mücadelesi doğrudan (açık) ve dolaylı (uzlaşmacı) iktidar kavgasından ibarettir. Dönem ile ilgili yapılan çalışmalarda ve hatıralarda iki farklı görüş ortaya çıkıyor. İktidarın baskısı karşısında CHP ve İnönü’nün tepkileri; ya da, muhalefetin kışkırtmaları neticesinde iktidarın tedbir almak zorunda kalması. Biz, her iki durumun iç-içe olduğu kanaatindeyiz. Bu mücadelede, muhatap partilerin yanında diğer bazı kurumlar da; basın, üniversite ve 27 Mayıs örneğinde olduğu gibi ordu da yerlerini almışlardır. Meşrû olmasa da...

Bu kavga ile henüz emekleme dönemindeki körpe Türk demokrasisi 27 Mayıs’ta kendisini, ordunun “rejimi korumak ve kollamak” vazifesi yüklenmiş kollarında bulmuştur.

Sözler, kelimeler; düşüncelerin dışa vurumunu, aktarılmasını sağlayan araçlardır. Önemli olan bu araçların titizlikle, dikkatlice seçilmesi değil; onların doğacağı yer olan zihniyetin, düşüncenin demokratik olmasıdır. Ama araçlarda olsun gösterilecek hassasiyet bile güzeldir.

Parlamento çatısı altında “Küfrümü ederim, cezamı öderim” -tabii para olarak- sözüyle ifadesini bulabilecek bir zihniyete zaman zaman şahit oluyoruz. Mecliste yapılan küfür ve hakaretlerin, kaç liralık cezaya tekabül ettiğine dair gazetelerde tarifelerin yayımlandığını hatırlıyoruz. Bu durum, halkın parlamento ve parlamentere, hatta demokrasiye olan güvenini sarsan sebeplerden birini teşkil edebiliyor.

Günümüz iktidar çekişmelerinde DP-CHP örneğinin benzerine çok şükür rastlanmıyor. Ama iktidara talip, programı ve söylemleri ile farklı muhalefet sergileyen bir siyasî partimizin; “Türkiye’nin yaşayacağı geçiş sürecinin kanlı mı kansız mı olacağı” şeklindeki beyanatu, parlamentoyu “parya meclis” olarak nitelmesi ve kendi mensuplarını “inanamlar” olarak tavsif ederek; başkaları için “inanmayanlar” gibi bir îmânın doğmasına sebep olması, hoş gözüküyor.

⁵⁷ Nûkhet Turgut, Siyasal Muhalefet, Ankara 1984, s. 3.

Siyasilerin, muhalefette iken sergiledikleri tavır, söz ve beyanları ile iktidardaki tutumları âdeta zıt kutupları teşkil ediyor. “Siyaset, tenkit ettiğini yapmamak sanatıdır” düsturu, bizim siyasetçilerimiz tarafından tam tersinden işletiliyor.

Ülkemizde, 1990’lar sonrasında, alışlagelen darbeler periyodu bozulmuş gibidir. Temennimiz, Türk siyasetinin yeni bir müdahaleye zemin hazırlamaması, benzer bir çalışma için de kaynak üretmemesidir.

Fakat Türk siyasetinde “üslup” meselesi hâlâ geçerliliğini muhafaza ediyor ve devam edeceğe benziyor.

Demokrasi, faziletli insanlarla ayakta kalacaktır. ...Ve demokrasi, tahammül, müsamaha, hoşgörü ister.

Yunus, asırlar öncesinden bize mesajını veriyor:

“Söz ola kese savaşı söz ola bitüre başı

Söz ola ağulu aş balıla yağ ide bir söz”⁵⁸

⁵⁸ Mustafa Taşçı, Yunus Emre Divanı II, Ankara 1990, s. 113.